

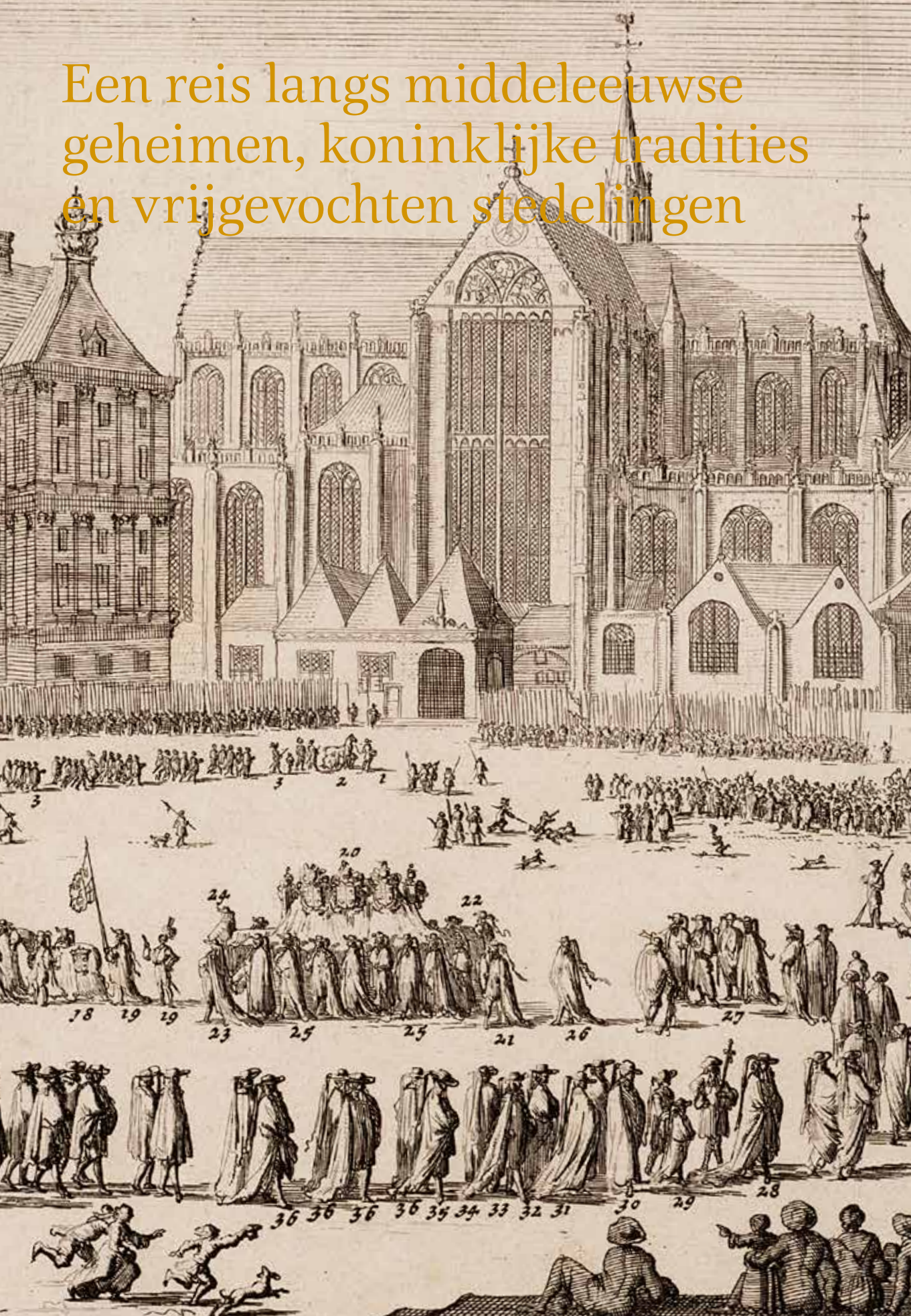
De Nieuwe Kerk

Amsterdam

Geschiedenis & Royalty

Een reis langs middeleeuwse geheimen, koninklijke tradities en vrijgevochten stedelingen

De Nieuwe Kerk

Hester Schölvink
Roos Verkleij
Christien Oele
Paul Mosterd

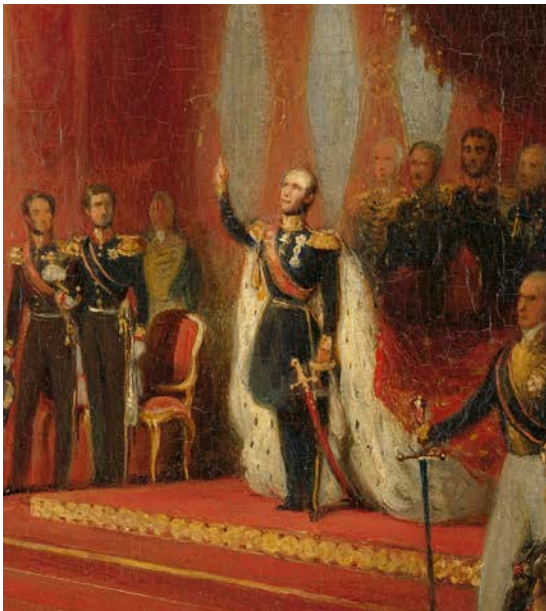
Inhoudsopgave

De belangrijkste kerk

4

- 5 Een nieuwe kerk bouwen
- 6 De grote geldschieder Willem Eggert
- 8 Wedijver tussen oud en nieuw
- 11 Brand!
- 12 Zeventiende-eeuwse topstukken
- 21 Orgelwisten
- 25 Luidruchtige plaatsbewaarders
- 29 Kerk en stadhuis zij aan zij aan de Dam
- 30 De toren die nooit gebouwd werd

Koningen en koninginnen

36

- 38 Koning Willem I
- 38 Koning Willem II
- 39 Koning Willem III
- 39 Koningin Wilhelmina
- 42 Koningin Juliana
- 44 Koningin Beatrix
- 45 Koning Willem-Alexander

Het leven vieren

46

- 49 Dopen, begin van het leven
- 53 Ja, ik wil
- 55 Sierlijke handtekeningen en simpele kruisjes
- 56 Huwelijksportretten
- 60 Dr. Tulp tegen huwelijksdecadentie
- 61 Eerste huwelijk na de oorlog
- 64 Sprookjeshuwelijk

Van katholiek tot protestant

68

- 70 De kerk van de Heilige Catharina
- 71 Ambitieuze middeleeuwers
- 72 De Boelenskapel
- 78 Het laatste altaarstuk
- 79 Antieke engelen
- 81 Beeldenstorm in Amsterdam
- 82 De Alteratie van Amsterdam
- 83 Alles wit
- 85 Populaire prekers

Zeehelden, kooplui en dichters

86

- 88 Zeeheldenverering in de Republiek
- 89 Jan van Galen
- 90 Michiel de Ruyter
- 93 Afscheid op de Dam
- 94 Jan Hendrik van Kinsbergen
- 95 Jan van Speyk
- 97 Bijzondere graven van rijke Amsterdammers
- 102 Pieter Cornelisz. Hooft
- 104 Joost van den Vondel
- 105 Isaïc da Costa
- 106 Een kerk om te herdenken

De belangrijkste kerk

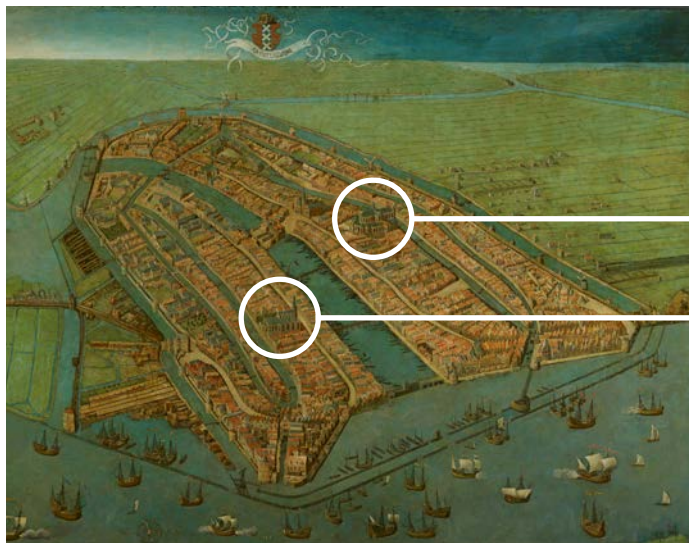
Waarom wordt de koning van dit land in deze kerk ingehuldigd? Waarom is de laatste koning hier zelfs getrouwd? Dit is de belangrijkste kerk van het land, pal naast het Koninklijk Paleis. Maar dat is niet altijd zo geweest. Ooit was Amsterdam niet meer dan een dorp. Rond 1400 woonden hier maar zo'n drieduizend mensen. Er was al een kerk, de Oude Kerk, aan de oostkant van de stad. Maar de Amsterdamse ambities zijn groot en rijke burgers stichten een nieuwe kerk, groter en voornameer dan de oude. De handel bloeit, de stad groeit en tweehonderd jaar later is Amsterdam een wereldstad. De rijkdom trekt mensen van heinde en verre. Ambachtslieden, handelaars, zeelui, vluchtelingen en kunstenaars. Zij stuwden de stad naar een hoogtepunt.

En juist dan treft rampspoed deze plek. Een enorme brand verwoest in 1645 een groot deel van de kerk. Maar deze ramp weet de stad Amsterdam ten goede te keren. Het stadsbestuur besluit om juist nu groots uit te pakken met een nieuw stadhuis en een gerestaureerde kerk met een prachtig nieuw interieur. Samen aan het belangrijkste plein van de stad. Hier aan de Dam is een centrum gecreëerd waarin de wereldlijke en de geestelijke macht in harmonie aanwezig zijn. De Nieuwe Kerk groeit uit tot de hoofdkerk van Amsterdam, de kerk waar onze koningen en koninginnen worden ingehuldigd.

Een nieuwe kerk bouwen

Rond 1400, in de tijd dat de eerste steen van De Nieuwe Kerk werd gelegd, was Amsterdam een kleine stad. Er woonden zo'n drieduizend mensen en de stad had al een parochiekerk aan de oostzijde van de Amstel: de Sint-Nicolaaskerk (de Oude Kerk). Maar de ambities van de Amsterdammers waren groot. Plannen voor de bouw van een tweede kerk werden gesmeed, ditmaal aan de westzijde van de Amstel.

Met de komst van de Sint-Catharinakerk telde Amsterdam ineens twee kerken. Al snel werd de Sint-Catharinakerk in de volksmond De Nieuwe Kerk genoemd en de Sint-Nicolaaskerk de Oude Kerk. En dat is zo gebleven tot op de dag van vandaag. Op deze afbeelding van Amsterdam in vogelvlucht uit 1538 zijn allebei de kerken te zien, ieder aan haar eigen zijde van de Amstel.

Op deze kaart van Amsterdam, gemaakt door Cornelis Anthonisz. in 1538, zijn beide kerken te zien. Ieder aan haar eigen zijde van de Amstel

Toestemming van de bisschop

Hoewel de Amsterdammers voortvarend waren begonnen met de bouw, mocht de stad eigenlijk niet op eigen houtje beslissen over de stichting van een tweede kerk. Hiervoor was toestemming nodig van de bisschop van Utrecht, Frederik van Blankenheim. Onder het mom van snelle bevolkingsgroei werd aan hem gevraagd of Amsterdam een tweede parochiekerk mocht stichten.

Bevolkingsgroei heeft ongetwijfeld een rol gespeeld, maar was zeker niet de enige drijfveer voor de Amsterdammers om een nieuwe kerk te willen. Een tweede kerk zou hun stad naar een hoger niveau tillen. Het betekende voor de Amsterdamse elite een nieuwe plek om zich met altaren en kapellen te kunnen manifesteren en zo hun invloed te vergoten.

De ambitieuze wens van de Amsterdammers om een tweede kerk te bouwen, is uitgekomen. De bisschop van Utrecht vond de reden van bevolkingsgroei overtuigend genoeg en gaf in 1408 zijn goedkeuring. De tweede kerk van Amsterdam werd gewijd aan Onze Lieve Vrouwe en aan de Heilige Catharina van Alexandrië.

De grote geldschieter Willem Eggert

Prent: portret van Willem Eggert, 18de eeuw

Op deze plattegrond tekende een kaartenmaker in 1613 Amsterdam zoals het er in het jaar 1212 moet hebben uitgezien. Precies waar De Nieuwe Kerk een eeuw later zou komen te staan, is een mooie open plek met bomen en gras.

De legende wil dat deze open plek de boomgaard was van Willem Eggert, een vermogend grondbezitter. Willem wilde zo graag een nieuwe kerk in zijn stad, dat hij zijn boomgaard als bouwgrond zou hebben geschonken. Om deze reden wordt Willem Eggert vaak als stichter van De Nieuwe Kerk aangewezen.

Na Willems overlijden in 1418 stichtte zijn zoon de Eggertkapel om zijn vader te eren. Op zijn graf wordt Willem aangeduid als medefondateur van deze kerk.

Het verhaal van de boomgaard is waarschijnlijk meer een sprookje dan dat het op waarheid berust. Maar het staat buiten kijf dat Willem een grote rol heeft gespeeld in de stichting van De Nieuwe Kerk en vooral in het financieren van het project.

Grafteken van Willem Eggert op de zuil van de Eggertkapel

Grootse plannen

Maquetteschilderij van De Nieuwe Kerk uit 1480–90

Dit is het schilderij van de maquette voor het originele plan voor de bouw van De Nieuwe Kerk. Het grote voorbeeld was de kathedraal van Amiens. In de late middeleeuwen was dat de meest bekende en geliefde kathedraal van Europa. Hoge spitsen die tot in de hemel rijken, uitbundige glas-in-loodramen en een interieur waarvan de rijkdom aan kleuren en decoraties de middeleeuwse gelovigen in diepe vervoering kon brengen. Je zou de plannen overmoedig kunnen noemen voor een klein stadje als Amsterdam. Maar wie niet waagt, wie niet wint.

De Nieuwe Kerk met op de voorgrond de maquette

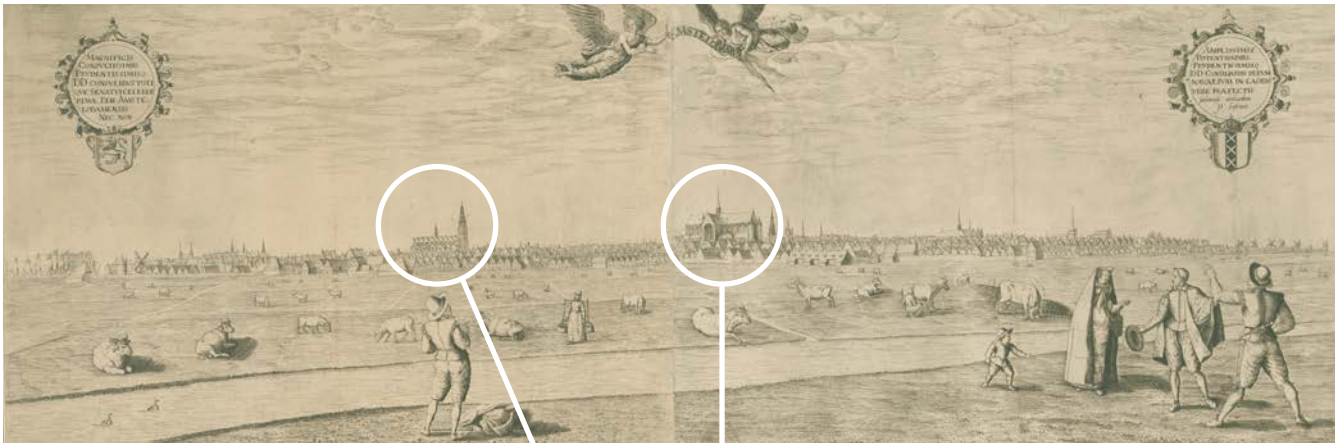

Wedijver tussen oud en nieuw

Boven: Prent van de Oude Kerk, 1612

Onder: Prent van De Nieuwe Kerk, 1720-72

Gezicht op Amsterdam vanuit het westen, 1601

De Oude Kerk

De Nieuwe Kerk

Traditiegetrouw kwam in de zestiende eeuw in de laatste week van juli de jeugd van de Oude- en de Nieuwe Zijde bijeen op de Nieuwebrug, om daar met elkaar op de vuist te gaan. Dit zogenaamde ‘hoopvechten’ symboliseert de onderlinge wedijver die er tussen de oost- en westzijde van de Amstel bestond. De rivaliserende gevoelens waren aangewakkerd door de stichting van De Nieuwe Kerk, waardoor er twee parochies waren ontstaan.

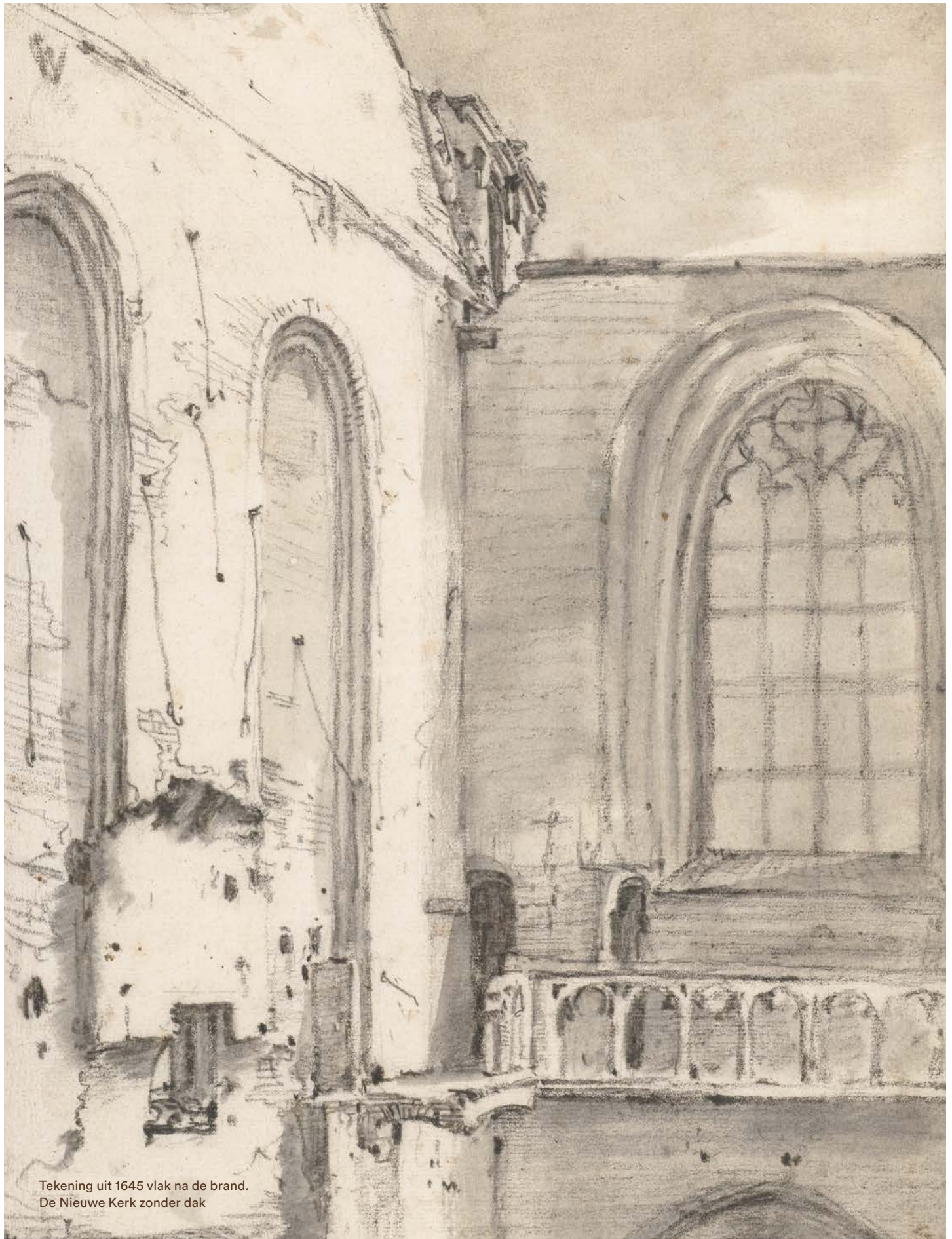
Ook op een ander niveau dan de vechtpartijtjes van opgeschoten jeugd bestond er spanning tussen de twee parochies. Een telkens terugkerend conflict tussen de geestelijken van beide kerken had te maken met de jaarlijkse Mirakelprocessie in maart.

De wedijver tussen de geestelijken van de Oude en De Nieuwe Kerk bij de Mirakelprocessie ging om status. Hoe dicht er iemand in de processiestoet bij het Sacrament (de hostie) liep, des te belangrijker diegene was. Voor de beide kerken was het van groot belang wie er voorging in de stoet en bij welke kerk begonnen of geëindigd werd.

Maar het stadsbestuur wilde niets weten van deze rivaliteit. De Mirakelprocessie moest juist de heilige eenheid van de stad symboliseren. Daarom volgde de processiestoet een cirkelvormige route door de stad, langs én de Oude Kerk én De Nieuwe Kerk.

Op dit detail van een prent uit 1645 zie je de stoet van de Mirakelprocessie De Nieuwe Kerk binnengaan. Het Mirakel van Amsterdam was een wonder dat in 1345 had plaatsgevonden in de Kalverstraat. Een uitgebraakte hostie was niet verbrand in het haardvuur. De hostie werd naar de priester gebracht, maar lag de volgende dag op wonderbaarlijke wijze weer in de haard van het huis in de Kalverstraat. Het wonder met het hostie werd officieel erkend door de Rooms-Katholieke Kerk en op de plek van het huis in de Kalverstraat werd de bedevaartplek de Heilige Stede gebouwd.

Tekening uit 1645 vlak na de brand.
De Nieuwe Kerk zonder dak

Brand!

Twee prenten uit de 18de eeuw van de brand in De Nieuwe Kerk

Op 11 januari 1645 stormde het in Amsterdam. Juist op deze dag lieten enkele loodgieters na het middageten een brandende vuurpot op het dak van De Nieuwe Kerk staan. Een slordigheid die niet zonder gevolgen bleef. De houten kap van de kerk vloog in brand, het dak met het houten gewelf stortte in en het torentje en de orgels verdwenen in het vuur. Alleen de kooromgang, de kapellenkrans en de muren van het schip bleven gespaard.

Stadsdichter Joost van den Vondel betreurde het noodlot dat zijn favoriete kerk had getroffen. In een klaagdicht spoorde hij zijn stadsgenoten aan om De Nieuwe Kerk spoedig en in volle glorie weer op te bouwen:

*De Koningin van Aemstels hooftgebouwen
Is nu helaes! Haer blaewe sluier quijt,
En moet blootshoofs verkleumen, en verkouwen
In 't hartje van den guren wintertijt!*

*Och burgers! bouwt een achtste wonderwerck:
Verslijt een eeuw met zweeten, zwoegen, slaven,
En houwt een rots in stucken, om een kerck:
Een oogenblich verreuckeloost die schatten,
Godtvruchtighlijck gezamelt, om Godts eer,
Als met een'arm van steen en rots, t'omvatten*

Zeventiende- eeuwse topstukken

Gelukkig bevond Amsterdam zich op het moment van de brand in De Nieuwe Kerk in 1645 op het toppunt van haar macht en rijkdom. Het stadsbestuur besloot tot een grootscheepse wederopbouw, kosten noch moeite werden gespaard. Amsterdam en ook De Nieuwe Kerk waren in 1578 van het katholicisme overgaan op het protestantisme. De van oorsprong katholieke kerk was bij deze overgang al enigszins aangepast aan haar nieuwe bestemming, maar de brand gaf een mooie aanleiding om de kerk nog meer in protestantse sferen te brengen.

De ijver en ambitie waarmee De Nieuwe Kerk na 1645 werd heropgebouwd, kon op waardering van buitenlandse bezoekers rekenen. Engelse reisverslagen uit de tweede helft van de zeventiende eeuw laten zien dat vrijwel elke reiziger in Amsterdam 'the Great New Church' bezocht en beschreef in zijn reisverslag. Zo verwonderde Thomas Penson zich in 1687 over de preekstoel die naar hij had vernomen maar liefst 3000 pond gekost had. Na het aanschouwen van dit meesterwerk, raadde hij iedere reiziger aan hetzelfde te doen.

De drie hoogtepunten

De belangrijkste kunstenaars van het land kregen de opdracht om een koorhek, een preekstoel en een orgel te maken. Het moest het mooiste van het mooiste worden. Met deze drie prachtige topstukken toonde de stad haar rijkdom. Amsterdam was de machtigste stad van Europa en De Nieuwe Kerk was daar een bewijs van.

Kunstenaars in de Kerk

17de eeuw

Jan van Bronckhorst

Johannes Lutma

Albert Jansz. Vinckenbrinck

Artus Quellinus

Gerrit Jansz. van Bronckhorst

Jacob van Campen

Rombout Verhulst

19de eeuw

Paulus Joseph Gabriël

Jan de Greef

20ste eeuw

Toon Verhoef

Marc Mulders

Colofon

Samenstelling, onderzoek en tekst

De Nieuwe Collectie:

Hester Schölvinck

Christien Oele

Roos Verkleij

De Nieuwe Kerk:

Paul Mosterd

Eindredactie

Arnoud Bijl

Ontwerp

Studio Berry Slok

Druk

Zalsman

Met dank aan

Henk Verhoef en vele anderen

ISBN

978 90 78653 639 Nederlands, oplage 2000 ex.

978 90 78653 646 Engels, oplage 3000 ex.

Uitgave

De Nieuwe Kerk, Amsterdam 2016

Copyright

© 2016 Stichting Producties De Nieuwe Kerk en Hermitage Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën of op welke andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Informatie over De Nieuwe Kerk, Amsterdam:
nieuwekerkerk.nl

De samenstellers van dit boek hebben getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Diegenen die desondanks menen rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met de uitgever.

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door Stichting Vrienden van De Nieuwe Kerk

De Nieuwe Kerk Amst erdam

Founder

BankGiroLoterij

Subsidiënt

× Gemeente
× Amsterdam

Kleine bibliografie

Eigen uitgaven:

Ernest Kurpershoek, John Vrieze, *De Nieuwe Kerk Amsterdam*, 1999

Erik Visser, *De orgels van De Nieuwe Kerk*, 2003

Lien Heyting, *Een tuin van glas*, 2005

Hester Schölvinck, *Graven in De Nieuwe Kerk Amsterdam*, z.j.

Eelco Elzenga, *Ingehuldigd! De Oranjes en*

De Nieuwe Kerk, 2013

Andere uitgave:

Henk Verhoef (red.), *'s Hemels overdaad. De orgels van de Nieuwe Kerk te Amsterdam*, WalburgPers, Zutphen 2005

Beeldverantwoording

Amsterdam Museum: Omslag, 5, 28, 29, 30-31, 32, 38, 60, 78, 83, 92, 98-99, 104, 88 (bruikleen Spirit), 95 (Collectie Universiteitsbibliotheek Amsterdam)
ANP Foto: Omslag, 44, 45, 47, 64, 65, 66-67, 88, 102, 106 (Ruud Hoff, Jerry Lampen, Robin Utrecht, Remko de Waal)

Detroit and Bridgeman Images: 74

Koninklijke Verzamelingen, Den Haag: 39, 42-43

Mauritshuis, Den Haag: 60

Museo Nazionale di Capodimonte, Napels: 76-77

Museum Catharijneconvent, Utrecht: 71

Museum Van Loon, Amsterdam: 40-41, 59

Nationaal Archief: 62-63 (Rob Croes / Anefo)

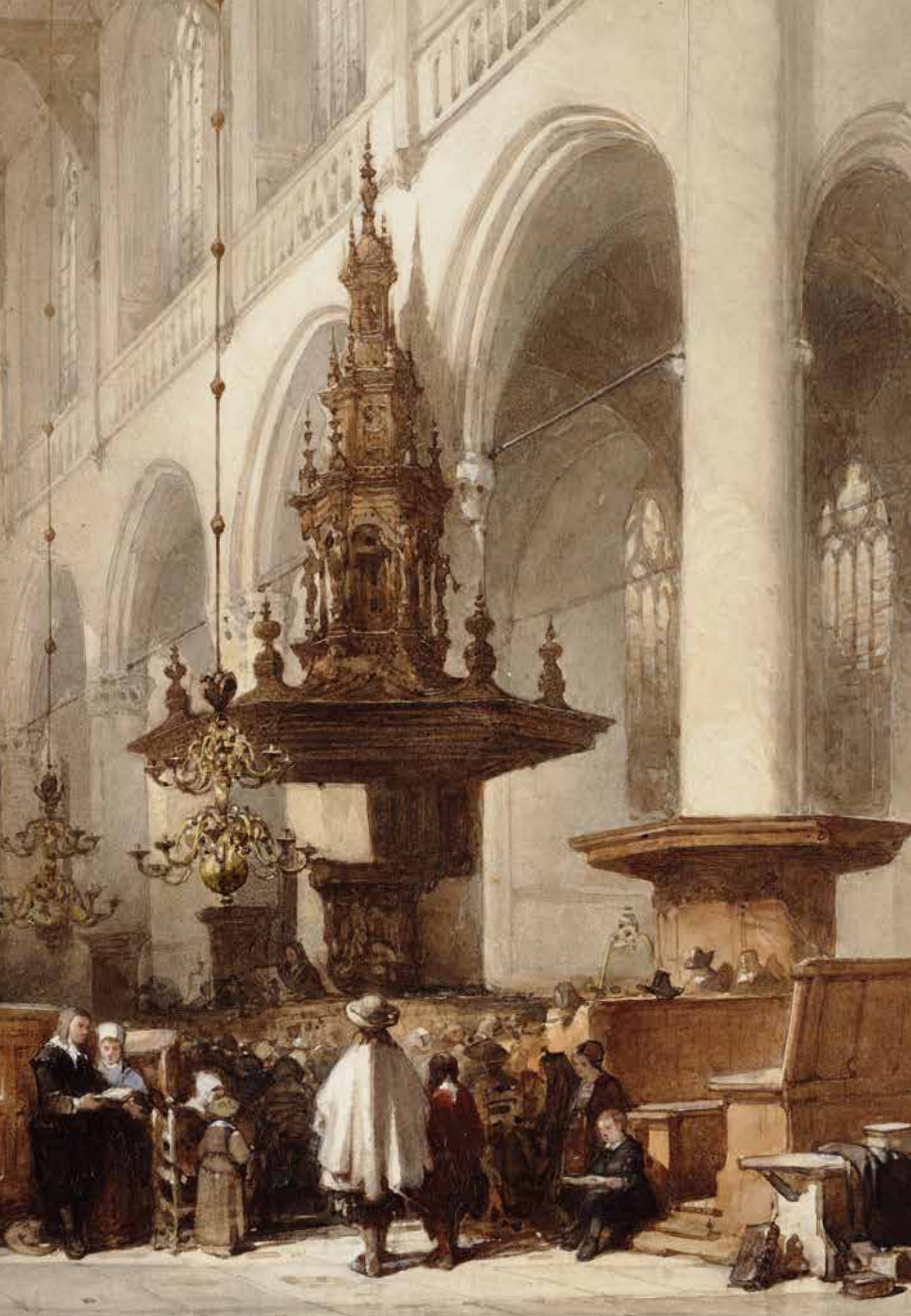
Nationale Stichting De Nieuwe Kerk: 6, 7, 13, 15, 19, 22, 24, 33, 34, 35, 79, 89, 91, 93, 94, 101, 104, 105, 108, 109 (Janiek Dam, Erik en Petra Hesmerg, Roeland Koning)

Nationaal Comité 4 en 5 mei: 107 (Onno de Bever)

Rijksmuseum Amsterdam: Omslag, 8, 9, 10, 11, 31, 37, 38, 39, 48, 50, 53, 54, 56, 57, 58, 70, 72, 80, 81, 87, 89, 90, 93, 97, 103, 105

Stadsarchief Amsterdam: Omslag, 6, 8, 9, 11, 14, 17, 18, 20, 22, 23, 25, 26-27, 29, 31, 49, 51, 52, 55, 58, 59, 61, 75, 82, 85, 86, 96, 97, 100

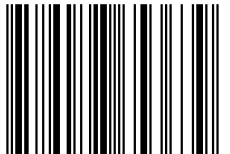
Victoria and Albert Museum: 73

Welkom in De Nieuwe Kerk, de bekendste kerk van Nederland. Hier worden koningen ingehuldigd, liggen nationale helden begraven en is ons huidige koningspaar getrouwd. Het is ook eeuwenlang de plek geweest waar gewone Amsterdammers bijeenkwamen om samen stil te staan bij de grote momenten in het leven. Of gewoon om elkaar te ontmoeten. Dit boek neemt u mee op reis door de zeshonderd jaar geschiedenis die zich in deze kerk heeft afgespeeld. Een reis langs middeleeuwse geheimen, koninklijke tradities en vrijgevochten stedelingen.

ISBN 9789078653639

9 789078 653639